

Variantologie: polyhistorický přístup k myšlení o umění nových médií

Variantology: Poly-historic Approach to the Thinking about New Media Art

Anotace: Tématem článku je polyhistorický a transdisciplinární přístup ke studiu nových médií skrze analýzu dlouhodobých vztahů mezi uměním, vědou a technologií. Tento přístup, označovaný jako variantologie, se snaží nahlížet výzkumné otázky teoretiků nových médií v širších souvislostech a propojovat je s poznatky vědních disciplín, které mnohdy zůstávají mimo diskurz médií (např. teologie, klasická filologie či dějiny vědy). Text si klade za cíl představit variantologii jako metodu výzkumu a způsob myšlení o nových médiích, především tedy o umění nových médií, přičemž se primárně věnuje srozumitelnému vysvětlení metodologie, základních principů a nástrojů pro vědecké zkoumání. Téma variantologie je zasazeno do širší debaty metodologie a studia nových médií a je propojeno s příbuznými výzkumnými metodami jako je archeologie médií, nová historie či Foucaultova archeologie vědění.

Abstract: The theme of this article is poly-historic and trans-disciplinary approach to the study of new media which works with an analysis of long-term relationships between art, science and technology. This approach, known as variantology, tries to see some research questions of new media in a broader context and connect them with knowledge of disciplines that usually stay outside the discourse of media (such as theology, classical philology, or history of science). The work aims to introduce variantology as a method of research and way of thinking about new media (especially about new media art). Therefore, the text primarily focuses on understandable explanation of methodology, variantology's basic principles and tools for scientific exploration. The theme of variantology is set in the wider debate about methodology and research of new media art and is connected with related research approaches such as media archaeology, new history, and Foucault's archaeology of knowledge.

Klíčová slova: variantologie, archeologie médií, nova historie, umění a věda, filozofie, umění nových médií, nová média, metodologie nových médií, Siegfried Zielinski

Keywords: variantology, media archaeology, new history, art and science, philosophy, new media art, new media, new media methodology, Siegfried Zielinski

Úvod

Hledání specifické metody a příznačných nástrojů, kterými lze nahlížet oblast nových médií a umění nových médií, se zdá být – ačkoliv již několik let – stále u zrodu a tedy nutně aktuální.

Hledání a zavádění již vytvořeného je nelehké, což do značné míry souvisí se samotnou heterogenní a interdisciplinární povahou nových médií, jakož i s různorodým vzděláním a oborovým backgroundem teoretiků, kteří se rozhodli k novým médiím a umění nových médií vyjadřovat a podrobit je svému bádání. Tito teoretici si ze svých disciplín často vypůjčují metodologické aparáty, které následně uplatňují v oboru nových médií. Tento proces je snad nejpatrnější v případě vztahu nových médií k mediálním studiím, vizuální kultuře, literární či filmové vědě. Při vytváření vhodné metodologie nových médií a umění nových médií, nelze ovšem opominout, že vznik a vývoj této oblasti souvisí s aktivitami vědců a výzkumníků z oborů odlišných, z oborů přírodních věd jako je fyzika, matematika, mechanika, biologie, informatika. Je proto otázkou, zda mohou metodologické nástroje výše zmíněných humanitních disciplín, vycházejících z více méně odlišných kulturně-historických souvislostí a pracujících s jiným pojmoslovím, znalostním i technologickým fundamentem, adekvátně reflektovat vývoj a dění nových médií. Zdá se spíše, že si tito teoretici určité vybrané problematiky nových médií usurpovali pro své vlastní disciplíny, aniž by vytvořili dostatečný rámec pro samotné studium nových médií. Odtud tedy onen neutuchající zájem o vznik osobité metodologie nových médií – jevíci se zde jako oprávněný – podpořený postupným vymezováním témat a teoretických okruhů i růstem institucionálního zázemí pro vzdělávání v oborech nových médií a umění nových médií.

S hledáním metodologického aparátu pro nová média, konkrétněji pro umění nových médií, kterým se především věnuje tento příspěvek, souvisí taktéž variantologie. Variantologie je metodou, která se nesnaží vytvářet jedno velké vyprávění, meta-příběh nových médií. Naopak

je přístupem, který zachovává a následuje interdisciplinaritu a heterogenost oboru umění nových médií. Respektuje rozmanitý vývoj jednotlivých technologických aparátů, hledá zapomenuté či dosud neobjevené souvislosti a vyprávění podobně jako archeologie médií, a jde daleko za hranice tradiční historie nových médií, často se začínající objevy fotografie, kinetoskopu, kinematografu, anebo počítače.

V samotné podstatě variantologie je zakotven požadavek po prozkoumání hlubinných vztahů umění, vědy a technologií. Variantologie se proto neobejde bez intervence teoretiků a badatelů z různorodých oborů humanitních i přírodních věd. Tito však vybraná témata nevyjímají z oblasti umění nových médií, aby je přenesli do disciplíny, v níž byli vzdělání a k níž nadále cítí odbornou příslušnost, jak bylo nastíněno výše. Místo toho své vědomosti a znalosti přináší do oblasti nových médií, aby zde zúročili a přispěli tak k vytvoření nezávislého metodologického diskurzu umění nových médií, seskládaného z několika variant příběhů, historií a variací vztahů mezi uměním, vědou a technologií. Otázkou zde však stále zůstává, co variantologie přináší nového, a zda poskytuje dostatečnou platformu pro opětovné sjednocení disciplín, které od sebe byly již dávno odděleny. Jakož i, do jaké míry lze variantologický přístup považovat za metodologii, jejíž nástroje a vědecký postup jsou využitelné a přenositelné na zkoumání rozmanitých témat umění nových médií.

Archeologický přístup: archeologie médií vs. variantologie

Variantologie: principy a techniky

Mezi médii, vědou a filozofií

Závěr